

др Растислав Терзиоски

СОВЈЕТСКА ЈАВНОСТ О БОРБИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

У току другог светског рата и нарочито после немачког напада на Совјетски Савез 22. јуна 1941. године, совјетска јавност живо се интересује и непрекидно прати ситуацију на Балкану, дајући при томе нарочито значајно место антифашистичкој борби народа и народности Југославије и високо их оцењујући.

Овим прилогом управо постављамо себи циљ да дамо шири преглед тих позитивних оцена, чиме се на изврстан начин придружимо неким већ објављеним радовима, код нас и у СССР-у, са сличном проблематиком, чији су резултати несумњиво користили расветљавању бројних проблема НОР-а и револуције у Југославији.¹⁾

¹⁾ Владимир Владимирович Зеленин. *Односи совјетске јавности према народноослободилачком рату Југославије против фашизма (1941—1942)*. Зборник радова Научног скупа Бихаћ 1966, I заседање АВНОЈ-а, Музеј АВНОЈ-а и Поунња, Бихаћ 1967, с. 22—33. Г. М. Славин. *Свесловенски комитет и ослободилачки рат у Југославији (1941—1942)*, Прилози за историју социјализма, кн. 9, ИСИ, Београд 1974, ц. 143—175; Г. М. Славин *Сотрудничество народов СССР и Югославию в борьбе против фашизма*. Советский Союз и борьба народов центральной и коммунистической Европы за свободу и независимость, 1941—1945, Москва 1978, с. 77—153; Г. М. Славин. *Об откликах в СССР на восстание в Югославии (1941)*, Советское славяноведение 1972 № 4, с. 18; Зеленин В. В., Славин Г. М. *Вклад народов югославии в разгром фашизма*. Новая и новейшая история 1970, № 6, с. 62; Зеленин В. В. *Советско-югославское боевое содружество в годы Второй мировой войны*. Вопросы истории 1965, № 9, с. 31; *История великой отечественной войны Советского Союза 1941—1945*, т. 4, Москва 1962; Славин Г. М. *Освободительная война югославии* Москва 1966; Растислав Терзиоски. *Некои оценки на советската периодика од времето на втората светска војна за борбата на југословенските народи (1941—1945)*, Гласник на ИНИ, Скопје, 1976, год. XX, бр. 2, ц. 51—68; Велько Влаховиќ, *Собрани дела II*, Борбата за слободна Југославија, Скопје 1981. година; Растислав Терзиоски. *Библиографија на советскиот печат и периодика од втората светска војна за НОВ и револуцијата во Југославија (ракопис во ИНИ — Скопје)*.

Приступајући, међутим, оваквом избору позитивних оцена за наш прилог из ове, иначе, релативно објективне грађе, ми нимало не желимо тврдити да у њој нема и неких необјективних и нетачних информација, о чему се заиста може и о чему би требало посебно расправљати.²⁾

У досадашњим радовима на ову тему коришћена је, пре свега, централна совјетска штампа: *Правда*, *Известија*, *Краснаја звезда*, затим неки важни часописи који се баве проблемима другог светског рата, као што су *Славјане*, *Болшевик*, *Комунистически интернационал*, *Војна* и *Рабочи клас* и други, затим емисије Радио-станице »Слободна Југославија«, која је, како је познато, радила непрекидно од новембра 1941. до марта 1945. године; Радио-Москве, као и, наравно, врло богате информације совјетског информативног бироа. У њима сарађују и пишу најистакнутији представници политичког војног и друштвеног живота СССР-а, затим истакнути друштвено-политички и партијски радници других земаља, међу којима су неки и из Југославије, који су за време рата живели и радили у Совјетском Савезу. Пре краја рата, на страницама споменутих извора, даје се значајан простор и ауторима из слободне Југославије — истакнутим руководиоцима НОР-а и револуције Југославије и, посебно, иступањима Јосипа Броза Тита — организатора и вође борбе југословенских народа. Тако, на пример познати чланак Јосипа Броза Тита »Борба народа поробљене Југославије« биће штампан на десетак језика.

Према томе, поменута централна гласила убрајају се, без сумње, међу најзначајније изворе у оквиру совјетске штампе и периодике.³⁾

Сматрам, међутим, да би било значајно ићи у шира истраживања. Тако, на пример, поред централне совјетске штампе ваљало би користити штампу појединих република и покрајина Совјетс-

²⁾ Тако, на пример, *Красная звезда* од 10. XII 1941. године пише да је у великом рату који се води у Југославији српски патриота Михаиловић већ ослободио од насилника четвртину земље+, а касније тај исти лист од 29. III 1942. закључује да заиста високе оцене заслужују борбена дејства југословенски патриоти под командом Михаиловића... ++ (+ Иљја Эрембург, Вторая война Красная звезда 10. III 1941, с. 3; ++ А. Ерусалимский. *Новио треттинџа в новом перядке Красная звезда* 29. III 1942р.). Види и Вељко Влаховић. *Социјалистичката револуција и националното прашање*, Гласник на ИНИ год. XXI, Скопје 1975, бр. 2, с. 18—20; Перо Морача. *Односи између Комунистичке партије Југославије и Коминтерне од 1941—1943*, Југословенски историјски часопис, бр. 1—2 Београд 1969. година; др Бранко Петрановић. *АВНОЈ револуционерна смена власти.*, Београд 1976, с. 153 и 233; Владимир Бакарић. *Како смо радили и где смо са-да?* НИЦ, бр. 1035, Београд 8. XI 1970. година.

В. Кљакловић. *Политика за признање нове Југославије. Тито и Револуција*, Загреб, с. 375—378; Владимир Дедијер. *Револуционарна стратегија у односу на антифашистичку коалицију. Тито и Револуција*, Загреб, с. 354; Душан Митевић... Вељко Влаховић живот и дело, младост, Београд 1977. год. с. 110—111.

³⁾ др Растислав Терзиоски. *Одјек у једном делу совјетске периодике у току другог светског рата. Тито и Револуција*, Загреб 1978, с. 394.

ког Савеза, партизанску штампу са територије Совјетског Савеза. Било би, можда, нарочито важно да се проуче и други извори информација, као што су материјали о пропагандно-политичком деловању на територији Совјетског Савеза у току рата, усмене новине, зидне новине, предавања у фабрикама, у војним јединицама, у омладинским организацијама, што је по свему судећи било широко усмерено да најефикаснијим и најбржим путем делује на многилионски аудиторијум совјетских грађана.

Постоји, на пример, податак да је овај тип пропаганде нарочито обраћао пажњу на борбу југословенских народа против фашизма, његово херојско држање пред далеко јачим снагама окупатора. Часопис *Агитација и пропаганда*, који је један од најзначајнијих пропагандних гласила и прави усмеривач оваквог типа пропаганде на територији Совјетског Савеза, на једном месту наводи да се у програм овог типа пропаганде као једна од приоритетних тема обрађује тема »Партизански рат у Југославији«. Интересантно је да се на листи програмираних тема, осим ситуације у Југославији, овде не обрађује посебно ниједан други покрет отпора у Европи. Ова тема стоји уз неколико других тема значајних за пропагандно политичко деловање, као што је тема: »Лењин о праведним и неправедним ратовима«.4)

Једна комплетнија библиографија поменутих совјетских извора из периода рата, коју смо припремили за штампу, показује да се проблеми НОР-а директно бележе, коментирају и анализирају у неколико хиљада чланака, написа и информација. Ова бројка је, без сумње, сама по себи признање совјетске јавности борби народа Југославије.5) Зна се да су они, пре свега сâмим суперлативима оцењивали ту борбу — ова бројка не може се ни упоредити са оним шта је писано у совјетској штампи о другим покретима отпора у окупираним европским земљама. Фасцинантан је, на пример, податак да је совјетски информативни биро, који је у току рата редовно доносио свакодневне вести и саопштења о ситуацији на фронтима и у окупираним земљама, у току летњих месеци 1942. и 1943. године донео већи број саопштења о збивањима на простору само данашње Републике Босне и Херцеговине (у Југославији), него о свим покретима отпора у читавој окупираној Европи.6) Истакнути совјетски историчар Владимир Зеленин наводи податак да је само у току јула месеца сâм

4) Н. Безова. *Опут учеби агитаторов*. В. помош, агитатору Н-5, март 1943. оддел пропаганди и агитанцији Свердловског ОБКОМА, ВКП (б) ОИИЗ, Свердлов издат 1943, с. 23; Види и часопис Пропагандист, журнал ЦК МК и МИК ВКП (б) бр. 3, април 1942, с. 48—57; и часопис Полит просвет работник, орган Нарко преса РСФСР, август 1941, Н-9, с. 17; Види и часопис Пропаганда и агитација, журнал Ленинградског обласног и Градског комитета ВКП (б) Лењин издат.

5) Растислав Терзиоски. *Библиографија за НОВ ве Југославија на советскиот печат...*

6) др Растислав Терзиоски. *Совјетска литература у периоду другог светског рата о збивањима у Босни и Херцеговини од 1942. до 1943. године*. АВНОЈ и народноослободилачка борба у Босни и Херцеговини 1942—1943, Материјал са научног скупа, Београд 1974, с 78.

лист *Правда* објавио 26 чланака и написа у којима се говори о борбама југословенских патриота против фашизма.⁷⁾ У овом смислу поменули бисмо и податак да се у неколико стотина написа, чланака, информација у поменутим совјетским изворима говори о Титу као вођи борбе југословенских народа. Материјал са овом темом садржи више стотина страница, а колико ли је тек написано о неким аспектима НОБ-е и револуције Југославије.

У свим овим изворима, борба југословенских народа, за разлику од осталих антифашистичких покрета отпора који су тада постојали у Европи, третира се као нешто посебно важно, као »Борба која задивљује свет, као пример на који би требало да се угледају сви поробљени народи Европе и света«.

Борба народа Југославије не третира се као борба диверзантских појединачних партизанских акција, као што је то случај са третманом неких других покрета отпора у Европи, него се заслужено назива њеним правим именом — трећи југословенски или јужни фронт, поред тада постојећих источног и западног фронта.

У поменутим совјетским изворима са одушевљењем се говори о масовном учешћу и хероизму народа Југославије у НОР-у. Истиче се вера у победу и решеност југословенских народа да издрже сва искушења окупације, терора и пљачке. С тим у вези, совјетска јавност, нарочито последњих година рата, посвећује посебну пажњу политичким успесима које су током рата извојевали југословенски народи. Говори се о стварању слободних територија на широком простору Југославије, на којима су од првих дана устанка начале, множиле се и активно дејствовале нове форме власти. Анализира се масовно политички рад код становништва, говори се о структури народне власти, о демократском избору те власти, надлежностима, основама њене усмерености, конкретним акцијама и резултатима.

Иако са познатим закашњењем и познатим тумачењем, совјетска штампа писаће о значају Првог и Другог заседања АВНОЈ-а (у Бихаћу 1942. године, Јајце 1943), анализирајући и износећи њихове значајне одлуке као одлуке од историјске важности за југословенске народе. Говори се о спремности и решености југословенских народа да бране и спроводе ове одлуке, говори се о бројним тешкоћама које су стварали западни савезници и емигрантска влада у Лондону у вези са признавањем легитимитета нове власти.

Дајући шири преглед и високе оцене основних вредности НОР-а и револуције, совјетска штампа ће посебно издвојити место и улогу Јосипа Броза Тита, организатора и вође, легенде другог светског рата.

Са познатим закашњењем, појавило се, по први пут, тек после Првог заседања АВНОЈ-а 1942. године, Титово име; до краја 1943.

⁷⁾ Владимир Владимирович Зеленин. *Однос совјетске јавности према народноослободилачком рату Југославије против фашизма (1941—1942)* Бихаћ 1967, с. 27; Види и Зеленин В., Славин Г. М. в *клад наредов югославичи в разгром фашизма*, новая и новейшая история 1970, Н-6, с. 62.

године, односно, до Другог заседања АВНОЈ-а, биће споменуто у десетак чланака и написа у совјетској штампи и периодици, да би касније, све до краја рата, било стално и маркантно присутно.

Вођа југословенских народа, између осталог, биће називан »моралном силом слободољубивог човечанства... гордошћу свих народа Југославије, легендом другог светског рата чиме се југословенски народи могу дивити као што се дичи њиме целокупно прогресивно човечанство«. Совјетска штампа посебно истиче Титову улогу у успешном организовању и у руковођењу народноослободилачком армијом Југославије, истиче се Тито као велики стратег у стварању и обликовању и афирмацији нове Југославије. Називајући га стратегом НОР-а, совјетска штампа често подсећа да је Титу успело да здружи највеће синове свога народа, да успешно организује и води борбу свих југословенских народа до коначне победе, стварајући сигурне перспективе за слободан живот и развој југословенској заједници братских народа.

У оквиру оваквих оцена совјетска штампа налази за потребно, и то врло често, да износи и широко популарише и најситније детаље везане за Титову личност. Посебно се говори о Титу као хуманисти у руковођењу у рату и о другим његовим великим моралним квалитетима: бризи о човеку, о борцу и тако даље.

Многобројна признања савезника и, пре свега, највиших совјетских руководиоца изречена Титу, легендарном борцу против фашизма у другом светском рату, добијају посебан простор на страницама совјетске штампе.

Стиче се утисак да је совјетска штампа пишући о Титу желела да о свему томе обавести сваког совјетског грађанина, сваког црвеноармејца на фронту, сваког антифашисту, да би се тиме дичили и инспирисали за нова прегнућа у преосталим ратним напорима.⁸⁾

Писање совјетске штампе о окупацији Југославије, терору и пљачки

Коментирајући комадање југословенске државе у априлу 1941. године, совјетска штампа нарочито подвлачи неуспешно настојање окупатора да распламса братоубилачки рат, који се надао да ће наћи подршку у хетерогеном саставу (верском и националном) југословенског становништва.

Совјетски извори говоре о невиђеној жестини терора и пљачке за сво време окупације, о томе да се окупатор у Југославији није ограничио само на рат као на средство за разрачунавање са противничком војном силом и на агресију као средство за потчињавање суверене државе. Истиче се да скоро нема ни једног прописа

⁸⁾ Растислав Терзиоски. *Одјек једног дела...* цит. рад, с. 334; Види и др Растислав Терзиоски. *Совјетска литература и периодика...* цит. рад, с. 77; др Растислав Терзиоски. *Тито во советскиот печат за време на втората светска војна* (Погледи), описане за општествени прашања, год. XV, бр. 3—4, Скопје, 1978, с. 84.

из оквира међународног ратног права, скоро да нема ни једног прописа о правима и дужностима окупатора, ниједног правног и моралног обзира човечности или било какве усвојене етичке норме међу цивилизованим народима које фашистички окупатор и њихови сарадници нису повредили. Совјетска штампа се, на пример, осврће више пута на такав прогон Јевреја из Југославије, преселење Словенаца од стране немачког окупатора, преселење Срба и неких Македонаца из Македоније од стране бугарских окупатора, на чије се место досељују становници из Бугарске.⁹⁾

Један совјетски лист, у јулу 1941. године, истиче да је Србија од стране Немаца унесена у такозвану групу »А окупираних земаља што, између осталог, подразумева да се Срби третирају као нижа раса«. ¹⁰⁾

Пуно је информација о масовним стрељањима, о прописима да се за једног убијеног Немца убија 100 до 150 заложника, о јавним вешалима на улицама Београда и других југословенских градова, »која су постала сугавни део уличних пејзажа«. ¹¹⁾

Пишући о терору над свим слојевима и узрастима југословенских народа, посебно се подвлачи да је он био нарочито усмерен против носилаца покрета и, пре свега, против југословенске омладине »као најопасније и најнепомирљивије снаге народа«, као најбројније и моторне снаге покрета. Омладински лист *Комсомолскаја правда*, Радио-станица »Слободна Југославија« нарочито, као и неки други листови, крцати су написима о херојској борби и мученичкој смрти југословенских омладинаца, омладинки и деце, истакнутих бораца и команданата у НОР-у. ¹²⁾

⁹⁾ Д. Влахов *Македонские Славяне против Гитлера* »Славяне«, Москва, Н-4. IX 1942. Види и Д. Климов *Народи Югославији одгомстят фашистким бандитам* »Труд«, 26. VII 1941; *Комунистичкоки интернационал*, Н-5 1942, с. 62; Белская. *Топор палча над Европј. Хразсний флот*, 8. VIII 1942, с. 4; Д. Петров. *Гропичоская берѣба Югославских партизан*. »Известия«, 16. X 1942, с. 4; *Комунистический интернационал* Н-8, с. 52, 1941. и много других.

¹⁰⁾ М. Михайлов, *Югославский народ ненавидит фашистких угнетителей* *Красний флот*, 31. VII 1941, стр. 4.

¹¹⁾ В. Влаховиќ. *Материјали од советскиот печат в. Млад Борец Скопје* 16. IV 1975, бр. 12, с. 29; В. Влаховиќ, *Югославия в љгне партизанскј войне*, ОГИЗ ростолитиодат. Москва 1942.

¹²⁾ Види опширније др Растислав Терзиоски, *Совјетска штампа из периода друго светског рата о положају омладине Југославије и њено учешће у НОР-у (1941—1945)* — реферат прочитан на симпозијуму поводом 60-годишњице СКЈ /КПЈ, СКОЈ-а и револуционарних синдиката »Гито и Револуција« Загреб 1979. Види посебно овде цитиране: »Комсомолскаја правда«: од 1941 (29. IX); од 1942 (8. IX, 16, 18 и 28. VI); (11 и 17. IX и 21. X); од (1943 7. I, 24. III. 1. V. 24. VIII); од 1944 (28. IV, 16 и 26. V, 10. VII, 19 и 25. X, 21. XI и 2. XII); од 1945 (20. X, и 19. XII).

Видети исто тако и »Труд« од 1942, 28. VIII и од 1944. 2. VI и 2. XII; Сп. »Смена« бр 11—12, јуни, 1944, с. 6; *Комунистический интернационал*, бр. 8—9, с. 56, 1942; Сп. »Славяне«, бр. 3, с. 33—34, М. 1945; В. »Правда«, 9. VIII 1943. и 21. V 1944; в »Красная звезда. 10. VIII 1944; кн. Герои серпского народа; Золтан Вейнбергер »Непокораная Европа«. »Младаа гвардия«. Москва 1943, с. 18—19.

Познати окупаторски масакр у Крагујевцу октобра 1941. године, у коме је страдао велики број омладинаца, ђака, деце, оцењује се као један од најкрвавијих злочина немачких фашиста у другом светском рату.¹³⁾

Говорећи о терору окупатора, совјетска штампа скоро редовно подвлачи да се њиме није могао постићи жељени циљ, да терор није уплашио слободољубиве југословенске народе, да није угушио његову борбу, већ да је само јачао решеност народа да истраје у тој борби, да мобилише све своје снаге против окупатора и да победи.

Ова литература пружа исто тако богату могућност да се правилно оцене окупаторски системи у Југославији, да се види снага и ангажованост окупатора, али и његови губици и на крају немоћ да на тлу Југославије влада по предвиђеном плану.

Говорећи о бројним офанзивама које је непријатељ непрекидно преузимао у Југославији за сво време рата, с циљем да се ликвидира југословенско ратиште, истиче се да су те офанзиве представљале један непрекидан ланац, да се ишло тако рећи из једне у другу, све жешћу офанзиву.

Уочава се да су за њихов успех били живо заинтересовани и највиши војнополитички фактори окупатора. Хитлерова врховна команда и Хитлер лично, због претрпљених неуспеха и немоћи да слома отпор југословенских народа, што врло често забринуто констатују па и јавно признају, захтевају да се на југословенски фронт доведу све нове и јаче специјализоване јединице оспособљене за партизанско ратовање.¹⁴⁾

Поред осуда немачких и италијанских окупатора, као основних носилаца ратног пустоша у Југославији, совјетска јавност осуђује њихове савезнике и домаће помоћнике. Совјетска јавност оштро осуђује жандарску улогу фашистичке Бугарске истичући да је она најважнији Хитлеров савезник на Балкану. Најоштрије се наглашава да је фашистичка Бугарска таквим својим понашањем ударила нож у леђа праведној борби балканских народа против фашизма, да се таквом издајом обрукала пред лицем словенских и свих народа света, да се рукама бугарских управљања остварује нови поредак на Балкану по Хитлеровом обрасцу, да бугарски војници и официри воде злочиначку борбу против братских народа Југославије, да тиме помажу рат Немачке против СССР-а. »Због свега тога«, пише *Правда*, ми са стидом и болом гледамо Бугарску на страни непријатеља словенства«. ^{14a)}

¹³⁾ Комсомолская правда, 21. XI 1944, с. 2.

¹⁴⁾ Видети Комунистически интернационал, бр. 9, од 1941. с. 69 и 74 и бр. 10—11 од 1941, с. 63; Акад. Е. С. Варга фашистички новиј поредак в Европе. В. Академии наук СССР № 11—12 1941, с. 46; Војнич Боевой пример Југославији Комунистическиј интернационал 1942, № 3—4, с. 25, 26; Д. Петров, Геромческаа борба Југославских партизан, Известия 16. X 1942, с. 4; Види, Р Терзиоски, *Некои оценки на сов. печат* ... с. 54—55.

Осврћући се на ситуацију у окупираној Македонији у јесен 1941. године, совјетска ће штампа забележити: »Немачке окупаторске власти ослањајући се на бугарску администрацију зверски грабе Македонију... Македонци као и Срби и Хрвати мрзе агенте немачког и италијанског фашизма.¹⁵⁾

Писање (и ћутање) совјетске штампе о догађајима у Југославији за период март—јуни 1941.

На основу ширег прегледа совјетске штампе може се уочити да се, у данима априлског рата у Југославији 1941. године па све негде до првих дана после напада Немачке на Совјетски Савез крајем јуна 1941. године, вероватно, пре свега, због тадашњих односа совјетске владе са Хитлеровом Немачком засниване на Пакту од 1939. године, тако рећи у њој не дају значајнији коментари о ономе што се у Југославији дешавало. У њој се не може јасније видети да се уочи рата Југославија налазила пред великом фашистичком опасношћу, мало се пише о мартовским догађајима у Југославији, о крвавом парчању Југославије, о терору окупатора као и о отпору југословенских народа. Сва саопштења из овог периода као да се свде на некакво неангажовано информисање јер се, пре свега, преносе вести и нападу, правцима напада, кретању немачких и италијанских војски и тако даље.^{15а)} Тек негде од почетка јула 1941. године совјетска штампа прави значајан заокрет у овом погледу, сликајући стање у Југославији, да би се касније све чешиће навраћала на овај период тако важан за разумевање онога што ће се у Југославији дешавати од краја марта до краја јуна 1941. године.

Сада, са оваквим закашњењем, совјетска штампа истиче да је Југославија у мартовским догађајима, насупрот издајничкој влади Цветковића, показала херојску спремност да се супротстави Хитлеру, да је масовним протестима против срамног Пакта са Хитлером срушила владу Цветковића, »чиме су југословенски народи пре него што су пали под фашистичку чизму изразили своју мржњу и одвратност према хитлеровским бандитима«...чиме је српски народ добровољно отказао да сагне главу пред хитлеровским хордама«.¹⁶⁾

^{15а)} Правда, 23. I 1944, с. 2; Види и »Славјане«, бр. 3, март, 1944, с. 7.

¹⁵⁾ Шире о овоме види Растислав Терзиоски, *Совјетска штампа о фашистичком опредељењу и окупаторској улози Бугарске и Југославији 1941—1944*, Југословенски историјски часопис »Октобар« № 1—4, Београд 1978, с. 509—519, посебно стр. 511 и фустноте: Народи Европи под игом фашизма, студија од ЕС Плински; Залипатов Растерзаная и разглабленая Југославија, редактор М. Елтеска, ОГИЗ, РСФСР, Москва 1941, с. 13; В. Коларов, *Болгарски народ в борбе за повую Болгарию* »Октобар« № 1—2, ОГИЗ, Москва 1945, 133; Види и др Растислав Терзиоски, *Фашистичка Бугарија во советскиот печат*, Скопје 1982, с. 12—21.

^{15а)} Види целокупну совјетску штампу за период април—јули 1941. године; Јован Марјановић, *Југославија КПЈ и Коминтерна*, Зборник Филозофског факултета, књ. XI—1, Београд 1970, с. 736.

¹⁶⁾ М. Михаилова, *Југославски народ ненавидит фашистички угнетители*, Красниј флот, 31. VIII 1941, с. 4.

Надаље се истиче да је Југославија у априлском рату капитулирала, али да су југословенски народи остали непоражени;¹⁷⁾ да је, на супрот терору у распарчаној земљи, буквално још другог дана после окупације, отпочео снажан антифашистички отпор, да се окупатор осећа у непријатељском обручу, »да ниједан немачки војник не рескира да изађе у град без аутоматског оружја.¹⁸⁾ Истиче се да је и сам непријатељ био принуђен да призна акције партизана који се са оружјем у руци боре за своју отаџбину; »да је још априла месеца пред носом Немаца у Загребу одржано саветовање партизанског покрета да би се саставио план за будућа дејства.¹⁹⁾ Истиче се, исто тако, да су још од првог дана рата »почели да лете у ваздух немачки и италијански возови, да лете у ваздух немачка складишта²⁰⁾... или »да је партизански покрет у Југославији никао првих дана рата и да он никад није престајао већ да је непрекидно растао.²¹⁾

Један совјетски лист с тим у вези истиче: »Југословенски патриоти не само да су од првих дана после уласка Немаца ступили у непомирљиву борбу већ су успели, у процесу те борбе да створе све услове за шири развитак народноослободилачког рата против туђинских завојевача, да су успели да тај рат спроведу са изузетним успехом.²²⁾

Касније, у совјетској штампи се с правом истицало да је напад Немачке на Совјетски Савез од 22. јуна »нови стимуланс југословенским народима у борби против поробљивача, да је отаџбински рат совјетског народа још јаче развијао пламен народноослободилачке борбе југословенских народа«, и то ће значити индиректно признање да се у претходним месецима, од априла до краја јуна, у Југославији водила непрекидна борба са окупаторима.

Признања из периода јули—децембар 1941. године

Совјетски историчар В. В. Зеленин, како смо већ навели, у поменутом раду наводи податак да је само у једном једином дневном листу — »Правда«, само у јулу месецу 1941. године било објављено 26 чланака и написа у којима се говори о борби југословенских партизана против фашистичких освајача, додајући при том да је ситуација слична и у наредним месецима све до краја 1942. го-

¹⁷⁾ В. Кондратов, *Нет, Славяне не будут рабами*, Комсомольская правда, 22. VII 1941, с. 4.

¹⁸⁾ М. Петрич, *Фашисткий разбой в Югославии*, Красная звезда, 26. VI 1941, с. 4.

¹⁹⁾ *По страницам зарубежной печати партизаны Югославии*. Красная звезда, 16. V. 1944, с. 4.

²⁰⁾ Д. Заславский, *Кт кого боится*, Красный флот, 7. VIII 1942, с. 4.

²¹⁾ Д. Заславский, *Пиляющая Европа*, Красный флот, 14. V 1942, с. 3.

²²⁾ М. Владимиров, *Освободительная война Югославского народа*, Вечерняя Москва, 29. IV 1944, с. 3.

дине.²³⁾ Осврћући се шире на неке изводе из овог чланка, наводимо и нека нова сазнања. У наводима поменутог аутора, за месец јули, *Правда* између осталог доноси: »... Српски партизани задају јаке ударце немачких окупаторима«. (*Правда*, 17. јули) »... али словенски народи се не предају... са оружјем у рукама словеначки партизани бране своју независност« (19. јули); »... црногорски народ се бори против фашиста (20. јули);« »... српски партизани, који су од совјетских партизана и од црвене армије раздвојени многим стотинама миља, боре се раме уз раме извршавајући заједнички задатак« (22. јули) и тако даље и тако даље.²⁴⁾

Правда од 1. августа закључује »да окупатори немају перспективе у Југославији... да су народи Југославије на страни Совјетског Савеза и да представљају активне учеснике антифашистичке коалиције«. ²⁵⁾

У Москви је 10. и 11. августа одржан познати Свеславенски митинг на коме су представници југословенских народа имали много тога чиме су се могли похвалити. Овај митинг, који је преносила и Радио-Москва, наишао је на широки одјек у совјетској јавности. Говорећи на Митингу, у име македонског народа, истакнути друштвени радник из Македоније Димитар Влахов осуђује терор и злодела окупатора у окупираним земљама, посебно у Македонији, при чему, позивајући се на борбене традиције македонског народа за национални и културни препород, позива македонски народ да »раме уз раме са свим словенским народима, са свим слободољубивим људима света крене у борбу против хитлеризма...«²⁶⁾

Преносећи агенцијске извештаје Радио-Лондона и Истамбула, лист *Комсомолскаја правда* од 24. августа истиче да партизански покрет на територији Србије у последње време добија такве размере да немачке окупаторске власти не могу да га угуше, да се установи у Југославији развијају у многим деловима земље, да је Црна Гора практично непокорена.²⁷⁾ У ово време часопис *Комунистички интернационал* пише да се цела Југославија дигла за национално ослобођење,²⁸⁾ да су се у планинама Југославије створили одреди јуначких партизана који се с оружјем у руци боре да би вратили независност своје земље.²⁹⁾ Посебно се истиче да је у протеклим

²³⁾ Владимир Владимирович Зељенин. *Однос совјетске јавности према народноослободилачком рату Југославије...* Бихаћ, 1967, с. 29.

²⁴⁾ Исто

²⁵⁾ М. Марков, *Не бытъ Югославия фашисткой*, *Правда* I. VIII. 1941. стр. 4.

²⁶⁾ Растислав Терзиоски, *Неколку статии на Димитар Влахов објавени во Советскиот Савуз во годините на втората светска војна*, *Гласник на ИНИ*, Скопје, 1978, бр. 1—2, с. 188—190; *Известия*, 12. VIII 1941.

²⁷⁾ *Паднимається волна народногo гнева против гитлеровцев*, *Комсомолскаја правда*, 26. VIII 1941, с. 4.

²⁸⁾ *Народни всего мира поднимантсја против германскогo фашизма*, *Комунистический интернационал*, Москва 1941, Н^о, с. 52.

²⁹⁾ Р. Тјујо — *Борьба молодежи окупированных стране за свободу и независимость своих народов*. *Комунистический интернационал*, М. 1941, Н^о 8, с. 35.

месецима број партизанских одреда и њихових бораца силно порастао, да се против омрзнутих завојевача сада бори у Југославији цела армија од 75 хиљада људи, да они дејствују све смелије, одлучније и јаче; да добро наоружани одреди оперишу по долинама Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и да својим неочекиваним нападима наносе озбиљне ударце омрзнутом завојевачу. Посебно се подвлачи да се врше смели напади и на велике утврђене градове као што су Београд, Загреб, Цетиње, да су у одредима успостављене добре везе и да они дејствују по јединственом плану. Наглашава се да се услед тога немачки и италијански гарнизони у Југославији држе, пре свега, у градовима и по железничким линијама, да се плаше да иду дубље у земљу где су изложени сталним нападима партизана.³⁰⁾ Труд од 21. септембра истиче да партизански покрет захвата све шире слојеве становништва, да им народ широко пружа сваку помоћ у намирницама.

Наводећи да се у Југославији одигравају све значајније битке и постижу победе над окупаторима у скоро свим рејонима земље, исти лист наводи да су, само у јулу и половини августа, тј. за месеципо дана, југословенски партизани уништили дванаест хиљада фашистичких војника и официра.³¹⁾

На познатом антифашистичком митингу омладине, одржан 28. септембра 1941, представник југословенске омладине, Вељко Влаховић истаћи ће: »... дошао сам овамо са борбеним извештајем. Само за два месеца југословенски партизани су порушили 200 мостова, дигли у ваздух 400 складишта муниције и хране, дигли у ваздух 17 возова, уништили око 10 хиљада фашиста.«³²⁾

Комунистички интернационал (број 9) од 1941. године наводи да се у Југославији воде жестоке борбе, да се оне разгарају у све јачи пламен обухватајући нове области земље и увлачећи нове слојеве становништва, да се Југославија налази у непрекидном рату са Немцима и Италијанима, да борба у Југославији, по степену своје жестине и упорности, превазилази све што је видела западна Европа у последњим десетлећима. Даље се истиче да сваки дан доноси потресна саопштења о крвавим обрачунима са југословенским патриотима, али да се горди и слободољубиви и борбени народи Југославије не заустављају ни пред каквим жртвама у борби против омрзнутог поробљивача. Подвлачи се да Немцима и Италијанима није успело нити да уплаше, нити да поробе народе Југославије, да насупротив свим мерама окупатора партизански рат продужава несмањеном снагом и упорношћу; да сваког дана све шире народи Југославије учествују у борби за национално ослобођење своје зем-

³⁰⁾ *Народи всего мира наднимаются против германского фашизма, Комунистический интернационал* № 1941, с. 53.

³¹⁾ А. Пузин. *Борьба народов Югославии против фашизма в Труд*, 21. IX 1941, с. 2.

³²⁾ В. Влаховић... *Комсомольская правда* 29. IX 1941. ? ?; В. Влаховић. *Борба за слободна Југославија*, собрана дела кн. V, Скопје 1981, с. 46.

ље.³³⁾ Истичући бројне примере страха владе, терора, убистава, концентрационих логора у Србији, *Известија* од 6. 11. 1941. пише: без обзира на лишавање и жртве све више јача борба против хитлеровских окупатора. Српски народ се пожртвовано бори за праведно дело. Он ће победити... ни глад ни пљачке ни прогони нису сломили борбени дух српског народа. Буквално сав српски народ узима активно учешће у партизанској борби против хитлерових завојевача... партизански покрет у Србији, не слабећи за сво време, после бандитског напада хитлероваца на Совјетски Савез, добио је карактер свенародног рата.³⁴⁾

К. Е. Ворошилов у своме говору на војној паради Црвене армије у Кујбишеву 7. новембра 1941. године, истиче да није више далеко час када ће се сви опљачкани и понижени словенски народи, слично као и југословенски партизани, покренути против својих зверских фашистичких непријатеља и када ће их збрисати са лица земље.³⁵⁾ На основу писања *Правде* од 9. 11. 1941. године, В. В. Зеленин у цитираном чланку износи да је »на паради у Вороњежу Маршал СК Тимошенко ставио борбене напоре југословенских партизана у исти ред с напорима народа СССР, Енглеске и САД«. ³⁶⁾

У ширем чланку о ситуацији у Југославији, *Правда* од 10. октобра 1941. године, између осталог, пише да се Немци не осећају сигурним не само у селима него и у градовима. Свуда и увек фашистичке завојеваче стиже рука народних осветника, одважних партизана који воде борбу са Хитлеровим бандитима не на живот, него на смрт, да ништа не може сломити народни покрет, који је у порасту, нити се може сломити снажни полет народног рата који воде партизани против окупатора. *Правда* наставља да је размах партизанског рата у Југославији толико велик да су део Србије, Босне и већи део Црне Горе очишћени од окупатора. Истиче се да догађаји у Југославији говоре о томе да се не може покорити слободољубив народ који је чврсто решио да брани своју независност, своју националну самосталност.³⁷⁾

Комунистички интернационал, из тог периода, доноси да »Југославија сада представља истински ратни логор да се борба партизана претвара у истински рат... У свенародни отаџбински рат, и да, као резултат таквог развоја догађаја, немачко-италијански завојевачи нису више потпуни господари у земљи... налазећи се пред опасношћу сталних напада и уништења они све више и више падају у положај заробљеника, да нема дана када окупатори нису добили снажан удар од стране југословенских патриота. Лете у ваздух предузећа која производе војни материјал, уништавају се са-

³³⁾ Народы оккупированных стран усиливают борьбу против германского фашизма. Комунистический интернационал, № 9, 1941, с. 74—76.

³⁴⁾ А. Вович. *Сербия в огне*, Известия 6. XI 1941, с. 3.

³⁵⁾ Владимир Владимирович Зеленин. *Однос совјетске јавности према...* Биџаћ, 1967, с. 30.

³⁶⁾ Исто.

³⁷⁾ 9. Викторов *Антихитлеровский фронт в Югославии*, *Правда* 1941, стр. 4.

обраћајне линије, а руше се мостови, горе складишта са муницијом...»³⁸⁾

Југославија, земља окупирана од стране немачких фашиста, све више се претвара у земљу што против окупатора води рат, пише децембарски број истог часописа.³⁹⁾

Дан уочи 1942. године, Радио-Москва емитује новогодишњи поздрав Југословенима у коме се, између осталог, каже: »браћо Срби, Хрвати и Словенци... Совјетски народи знају за ваше хероје и борце који се боре за слободу и независност. Совјетске народе радује борба хероја Југославије, борба партизана... партизани Југославије ви сте наша браћа. Још више него наша браћа... Руски народ прати ваше успехе борбе и акције... Југославија се није покорила Хитлеровој Немачкој. Сви народи Југославије и даље воде борбу. Партизански одреди Југославије претворили су се у праву војску. У селима Југославије влада народна власт... живела херојска војска и народи Југославије«.⁴⁰⁾

Признања из периода јануар—децембар 1942. године

»Сада, годину дана после фашистичког упада — пише један од првих бројева *Комунистичке интернационале* за 1942. годину — могу се свести неки резултати... ти резултати, јасно, не могу бити у корист завојевача. Цела Југославија најмање личи на покорену колонију која је пала ничице пред победником, а њен народ на беспомоћне робове. Југославија није положила оружје и сагнула главу. Она ратује, она води борбу против својих заклетих непријатеља.⁴¹⁾

Сада са пролећем борба Југославије разгара се све јаче... непоколебљиви борци југословенске народноослободилачке армије боре се и бориће се даље до последње капи крви... југословенско искуство говори да су партизанске борбе у Европи против фашизма могуће, да партизанска дејства народних маса које се дижу за своје национално ослобођење имају све могућности за успех«.⁴²⁾

На питање које аутор чланка себи поставља: »Да ли је могућа партизанска борба у садашњим условима, када треба дејствовати против армије туђих завојевача савременим оружјем?« аутор и одговара: »југословенски партизани су доказали да је то потпуно могуће. Није ђаво тако страشان као што га приказују — говоре они... јаче од свега на свету је гвоздена упорност патриота, њихова љубав према слободној отаџбини«.⁴³⁾

³⁸⁾ *Дух возмущения овладивает порабоуенными народами Европы.* Комунистический интернационал № 10—11 стр. 61; В. Влахов Народи Југославији усиљају, својо борбу. Комунистический интернационал 1941, бр. 10—11, стр. 63.

³⁹⁾ *Европский гил германского фашизма непрочен.* Комунистический интернационал бр. 12, 1941, стр. 54.

⁴⁰⁾ Микхало Поповски, *Свет о Титу и нашој револуцији.* Београд-Загреб-Нови Сад-Скопје, 1977, стр. 36.

⁴¹⁾ Војнич, *Боевой пример Югославији.* Комунистический интернационал, 1941, бр. 3—4, с. 25.

⁴²⁾ Исто, стр. 25.

⁴³⁾ Исто, стр. 30.

У једној брошури под насловом »Зашто је неизбежно уништење фашистичке Немачке«, између осталог се каже: »слободољубиви Црногорци, Срби, Хрвати основали су стохиљадну партизанску армију у Југославији. Армија која је не једном ступила у борбу са регуларним немачким јединицама наносила им је озбиљне поразе.

Партизани представљају фактичке господаре више крупних области у Југославији...«⁴⁴⁾

Комунистички интернационал (број један и два) пише да се партизанска војска развија све јаче. Започет, од стране Немаца и њихових помоћника — Недићеви жандари и усташе — пре неколико месеци, »поход против партизана завршио се неуспехом. Партизански одреди нису били разбијени..., активност партизана обухвата сада целу Југославију«. Даље се у чланку наставља: »да би попунили своје огромне губитке на совјетско-немачком фронту Немци су приморани да део своје војске извлаче из Југославије... Због тога је Рибентроп инсистирао да се тамо пошаљу пет бугарских и три мађарске дивизије...«⁴⁵⁾

Партизанска борба народа Југославије прераста у народни рат против омрзнутих окупатора и њихових подлих помоћника, пише лист *Труд* од 8. фебруара 1942. године.⁴⁶⁾ Исти лист од 14. фебруара 1942. године подвлачи да партизанска борба у Југославији носи често форму отвореног рата са окупаторима. За угушивање партизанске боре се регуларне војске који неретко одступају пред силом народа.⁴⁷⁾

Б. Пономарев у *Московској Правди* од 23. марта 1942, високо оцењујући борбу југословенских народа, између осталог пише: »Сада Југославија мање од свега личи на поробљену колонију. Мало чега је успело господи из Берлина и Рима да од ње добију, а многу снага она гута. Рат се овде разгара све јаче и јаче.«^{47а)}

Почетком априла лист *Труд* подвлачи да су се дејства партизанска претворила у упорни рат, а да се партизански одреди, у ствари ни у чему не разликују од регуларне армије. Од окупатора су очишћене многе области земље. За борбу са партизанским одредима немачко-италијански окупатори морају држати сада у Југославији више од тридесет дивизија.⁴⁸⁾

⁴⁴⁾ Г. Мещерянов. *Почему неизбежен разгром фашистской Германии?* ОГИЗ государственное издательство политической литературы М. 1942. (брошура).

⁴⁵⁾ *Народи окупированой Европы в борьбе против фашистских поборителей.* Комунистический интернационал, 1942, бр. 1—2, с. 78—79.

⁴⁶⁾ *В горах Хорватии в,* *Труд* 8. III 1942, стр. 4.

⁴⁷⁾ А. Борисова, *Час возмездия приближается* в *Труд* 14. II 1942. с. 2.

^{47а)} Б. Пономарев, *Югославий в огне партизанской войны* *Правда*, 23. III 1942, с. 4.

⁴⁸⁾ Н. Матеев, *Народи Югославији в борьбе за свою национальную независимость* в *Труд* 7. IV 1942, с. 4.

Средином маја, сличну ситуацију констатира и лист *Краснија флот* када каже: »сада треба говорити не више о партизанском покрету, него о регуларној народној армији«.49)

Истичући да окупаторима није успело да покоре југословенске народе и да тло под ногама окупатора гори, *Известија* од 2. августа преноси званичну изјаву италијанске команде, у којој се каже: »Италија је сада принуђена да се бори са елементима на које нису утицали никакви војни успеси победника«.50)

Исти лист од 7. августа, дајући шири преглед борбе народа окупиране Европе пише: »...партизанска борба, пре свега, у Југославији претворила се у истински народни рат против поробљивача. Успеси југословенских партизана постали су могући благодарећи подршци широких народних маса. Окупаторске власти приморане су да се обрачунавају са партизанским покретом у Југославији као са веома озбиљном силом«.51)

Краснаја звезда од 12. 8, расправљајући о успешним дејствима југословенских партизана закључује: више од једне године југословенски патриоти воде непрекидну борбу, партизански покрет добија све више карактер свенародног покрета. Борбе, које по своме замаху неретко прелазе у битке, продужавају се несмањеном силом.52)

Б. Пономарев у истом листу, сутрадан, сликајући положај у окупираним земљама Европе пише: »...сваки дан окупације доноси нове жртве. Међутим, поробљени народи Европе нису се помирили са својом судбином. У позадини непријатеља развијају се упорне борбе... цела Југославија од Дунава до Јадранског мора обухваћена је пламеном свенародног партизанског покрета. Немачко-италијанска војска трпи озбиљне губитке. Хиљаде војника и официра уништавају херојски синови југословенских народа«.53)

Полазећи од оваквих сазнања и оцена *Комунистички интернационал* оправдано ће истаћи да су летње борбе југословенских партизана показале поробљеним народима да је партизанска борба против окупатора сасвим могућа и има изгледа за успех.54)

У ширем чланку под насловом »Развитак партизанске борбе у Југославији«, часопис *Историјски журнал* од 1942. године, пишући о значењу југословенских партизана истиче, пре свега, војно значење партизанске борбе и говори да она везује велике војне снаге не-

49) Д. Заславский. Юбеллоцая Европа. Красний флот 14. V 1942, с. 3.

50) Д. Петров Народная война в Югославии против оккупантов, Известия 2. VIII 1942, с. 4.

51) Д. Икок. Народю оккупированных стран в борьбе за свое освобождение. Известия 7. VIII 1942, с. 4.

52) В. Петров. Боегю действия Югославских партизан. Красная звезда. 12. VIII 1942.

53) Б. Пономарев. Патриоти Западной Европы на чосту. Красная звезда, 13. VIII 1942, стр. 2.

54) Ширитоя фронт партизанских действий в Европе. Комунистический интернационал, М. 1942, бр. 7, стр. 60.

пријатеља чиме их спречава да их користе на другим теренима рата, особито на совјетском фронту.⁵⁵⁾

Труд од 3. 9. 1942. године, између осталог, констатоваће да се »...Југославија, захваљујући херојизму својих синова, показала превише тврдим орахом за вучје зубе немачког фашизма и његових италијанских помоћника«.⁵⁶⁾

У садашњем моменту, пише исти лист крајем 1942. године, у свим окупираним земљама Европе расту и јачају моћне организације отпора против фашистичких завојевача. У том смислу пример јунаштва и патриотизма показао је југословенски народ; народни рат против окупатора сваким даном добија све жешћи карактер. Југославија и њен херојски народ могу одиграти озбиљну улогу у рату уједињених земаља против хитлеровске тираније.⁵⁷⁾

Какав је био допринос Југославије заједничкој борби антифашистичке коалиције против фашистичких снага у другој години рата можда ће најбоље изразити Молотов у свом говору од 14. октобра 1942. године: »најосетљивији губитак нанесен је непријатељу у оним земљама, где су слично великом покрету народних осветника — партизана, који се боре против окупатора на совјетској територији привремено окупираној од стране хитлероваца, верни патриоти неустрашиво ступили на тај пут против освајача као што је то учињено поглавито у Југославији«.^{57а)}

У једној емисији Радио-Москве од 15. октобра 1942. године каже се да највећи део ратног терета у Европи носе Руси, а један добар део носе партизани мале Југославије. Осовина је морала да одвоји неколико десетина својих дивизија за Југославију, иако су им оне биле потребне за источни фронт. Од словена — Руси и Југословени дали су највеће жртве у борби против фашизма. Они већ месецима примају ударце крвавог фашизма, боре се раме уз раме и бију бој за напредак читавог човечанства. Данас совјетски народи са Србима, Хрватима и Словенцима стоје на бранику напретка човечанства.⁵⁸⁾

Писања из периода јануар—децембар 1943. године

Почетком 1943. године, Б. Пономарев у свом познатом чланку под насловом »Европа у борби против Хитлера« пише: »као и досад пред свим поробљеним земљама Европе, који се боре за своје ослобођење од хитлеровске тираније, иде Југославија. Целе прошле године у овој славом овенчаној херојској земљи распламтавала се

⁵⁵⁾ З. Нодли, *Развитие партизанской борьбы в Югославии. Исторический журнал*, кн. 6/106, 1942, ц. 63—64.

⁵⁶⁾ А. Яиковский, *Глина обжигает пальцы генчара*, Труд, 3. IX 1942, стр. 4.

⁵⁷⁾ К. Константинов, *Югославия в борьбе против Гитлеризма* Труд 20. XI 1942, стр. 4.

^{57а)} Михаило Поповски, *Свет а Титу и нашој револуцији*, Београд-Загреб-Скопје-Нови Сад, 1977, стр. 51.

⁵⁸⁾ Исто, с. 51—52.

све жешћа борба партизана са немачким и италијанским завојевачима. Сада је већ јасно да је успех за то време у тешкој и неравноправној борби на страни врлих синова Југославије. Окупаторима не само што није успело да истребе живу силу партизанске армије и опет да заузму ослобођене територије, него су били принуђени да напусте више нових области и да при том претрпе не мале губитке...

Четрдесет и осам хиљада квадратних километара југословенске земље (територија већа по свом размеру од Данске или Холандије) већ је ослобођена од фашистичких завојевача.

Не мање од триста хиљада немачких, италијанских и мађарских војника везано је на југословенској територији. Многи од њих већ су нашли овде свој гроб... Борба партизана са окупаторима на почетку ове године добија сасвим крупне размере... Упорном и успешном борбом југословенски партизани не само да корачајући корак по корак задобијају националну слободу своје земље, већ дају и велику помоћ општем делу уништења немачке италијанске коалиције.⁵⁹⁾

У данима познатог краха фашистичких снага код Стаљинграда, фебруара 1943. године, све ће се чешће истицати да је победа црвене армије у овој одлучујућој битки у другом светском рату подигла нови талас отпора код свих окупираних народа Европе, нарочито у Југославији.⁶⁰⁾

Под насловом »Неуспех четврте фашистичке офанзиве Југославије« у *Комунистичком интернационалу* (број 4) од 1943. године, Вељко Влаховић, дајући шири преглед борби на југословенском ратишту пише: »... сваки дан све се јаче распламсава партизански рат који већ две године воде народи Југославије за национално ослобођење своје отаџбине«. Осврћући се на неуспех непријатељске офанзиве у зиму и пролеће 1943. године, Влаховић закључује да је тиме народноослободилачка армија Југославије још једном показала да је трајно ојачала своје позиције у земљи и да представља главни ослонац народа Југославије у његовој национално-ослободилачкој борби, да су они решени да не прекидају борбе све док њихова отаџбина не буде потпуно очишћена од омрзнутих завојевача.⁶¹⁾ Југославија је сада сва у пламену ослободилачког партизанског рата, пише *Известија* од 6. априла 1943. године.⁶²⁾ Неколико дана касније, лист *Труд* пише да се у Југославији створио моћни партизански покрет, што не даје ни часа мира итало-немачким завојевачима.⁶³⁾

⁵⁹⁾ В. Пономарев. *Европа в борьбе против Гитлера*. Правда, 23 I 1943, с. 4.

⁶⁰⁾ Ф. Константинов. *Освободительная борьба славянских народов*. Московский большевик 12. II 1943, стр. 4.

⁶¹⁾ И. Власов. *Провал четвертого фашистского наступления в Югославию*. Комунистический интернационал бр. 4. с. 39. М. 1943.

⁶²⁾ И. Ермичев. *Два года борьбы Югославии и Греции против Гитлеровцев*. Известия, 6. IV 1943, с. 4.

⁶³⁾ В. Кружков. *В ответ на гитлеровскую и тотальную мобилизацию*. Труд 10. IV 1943, стр. 2.

Сликајући шире ситуацију у окупираној Европи, *Красниј флот*, од маја 1943, између осталог констатује: »пролеће наступа под знаком активног отпора слободољубивих народа... Југославија се налази у првом реду бораца против фашистичког завојевача. Истински господари земље су југословенски партизани... Југославија није потчињена хитлеровцима, рат се у њој не прекида нити један дан... Пролеће 1943. године је страшно пролеће за немачке окупаторе.«⁶⁴⁾

У истом смислу, *Труд* од 1. 5. 1943. истиче да је Југославија земља где партизански покрет добија нарочито велике размере, да никакво угњетавање, никакав терор нису успели да покоре слободољубиви југословенски народ: Југославија продужава да се бори са оружјем у рукама за своју независност.⁶⁵⁾

Говорећи о војним дејствима и успесима југословенских партизана у пролеће 1943. године против удружених окупатора и њихових слугу у овом периоду, *Краснаја звезда*, крајем маја, подвлачи да су југословенски партизани излазећи из обруча извукли своју живу силу и наставили да воде широке офанзивне операције.⁶⁶⁾ Средином следећег месеца, *Правда* истиче да су у првом реду словенских народа, који се боре у окупираним земљама, слободољубиви народи Југославије.⁶⁷⁾

Непосредно после капитулације Италије, септембра 1943. године, када су НОР и револуција југословенских народа доживљавали плимину готово у свим крајевима Југославије, совјетска штампа ће све шире и све похвалније писати о збивањима у Југославији. Обим тих писања постаје тако велик да се овде просто не може регистровати и шире подвлачити и анализирати на овакав начин.

Хронолошким редом навели бисмо неке оцене карактеристичније за овај период.

Дајући ширу слику догађаја у Југославији у том периоду, *Труд* од 25. септембра доноси вест да је цео свет усхићен херојством српских, хрватских и словеначких патриота, да су државе Осовине преузеле пет решавајућих и десетак крупнијих офанзива, међутим, све су те »решавајуће« и »нерешавајуће« офанзиве завршиле пуним неуспехом; да су народни осветници за две године главачки уништили пет немачких и четири италијанске дивизије; да је од краја јуна 1943. партизанска народноослободилачка армија прешла у офанзиву и остварила озбиљне успехе.⁶⁸⁾ Нарочито се истиче да је партизански покрет пустио дубоке корене у земљи, да је подршка народа партизанском покрету у Југославији дала велики замањ, и тако даље.⁶⁹⁾ Совјетска штампа, из овог периода, пише да су војне

⁶⁴⁾ А. Белов *Непокореная Европа*. *Красниј флот*, 1. V 1943, с. 4.

⁶⁵⁾ Миф о »Крепости Европи«. *Труд* 1. V 1943, с. 4.

⁶⁶⁾ Майор В. Иванов. *Военне дејствиј Югославских партизан*. *Краснаја звезда*, 28. V 1943. Види и Вл. Осъминин. *Борьба славянских народов против гитлеризма*. *Правда*, 17. VI 1943, л. 4.

⁶⁷⁾ Осъминин. *Борьба славянских народов против гитлеризма*. *Правда*, 17. VI 1943, стр. 4.

⁶⁸⁾ С. Белинков. *Югославия сагодня*. *Труд*, 25. IX 43, с. 4.

⁶⁹⁾ М. Михайлов. *Борьба в Югославии*. *Красниј флот*, 20. X 1943, стр. 4.

операције народноослободилачке армије после капитулације Италије добиле нарочиту важност и имају крупно стратешко значење за могућа дејства савезника на Балканском полуострву.⁷⁰⁾ *Краснаја звезда*, крајем децембра 1943. године, с тим у вези истиче да војнополитички догађаји у Југославији привлаче пажњу широког круга светске јавности. Свуда у савезним и неутралним земљама високо цене напоре југословенског народа. Подвлачи се да већ више од две и по године југословенски патриоти оружаном борбом везују крупне снаге Немаца и њихових најамника.⁷¹⁾ Од овог времена па надаље све више су разматрани и политички успеси постигнути током рату који су, крајем новембра, крунисани Другим заседањем АВНОЈ-а.

Нека признања из периода јануар 1944. до краја рата

Штампа из првих дана 1944. године доноси вести да је 1944. година започела у знаку нових победа Црвене армије на источном фронту и општих припрема савезника за дефинитивно уништење фашистичке Немачке. У тим околностима даје се посебно место борбеним успесима народноослободилачке армије Југославије. *Красни флот* од 9. 1. у том духу истиче да су, почевши од првих часова нове године, јединице југословенске народне армије водиле крупне и активне операције у многим крајевима Југославије, да Немци нигде немају мира, да ослободилачка борба Југославије расте сваким даном и представља важан фактор у целокупној борби антихитлеровских снага против фашистичке Немачке.⁷²⁾

Часопис *Славјане* (у броју од јануара 1944. године) доноси чланак председника Президијума Врховног савета СССР-а, М. Калињина, у коме о народноослободилачкој војсци и борбама у Југославији, између осталог каже: »Изврсна је борба народа Југославије где је партизански рат већ прерастао у општенародну борбу... Југославија се од окупираних земље претворила у земљу која се бори везујући за себе веће непријатељске снаге.⁷³⁾ На пријему који је маршал Тито 24. фебруара 1944. године приредио у част доласка војне мисије у Врховни штаб, члан совјетске мисије — генерал Корнејев је, обраћајући се присутнима, рекао: »поздрављам Вас као најталентованијег организатора и руководиоца народноослободилачке војске. Југословенски народи и његова народноослободилачка војска нашли су, у тешким условима, у себи снаге и да задају ударац за ударцем фашистичким завојевачима. Такав народ никад неће бити под фашистичком чизмом.«⁷⁴⁾

⁷⁰⁾ Исто.

⁷¹⁾ *Красная звезда*, 22. XII 1943,

⁷²⁾ *Обозреватель*. *На международные тем.* *Красный флот* 9. I 1944, с. 4.

⁷³⁾ Мило Поповски. *Цит. дело*, стр. 101.

⁷⁴⁾ Видети Ванчо Апостолски, *Современи аспекти на великобугарскиот шовинизам*. В. Нова Македонија, Скопје, 23. V 1981, стр. 5.

Говорећи о зимској кампањи окупатора у ово време *Краснаја звезда* пише да је и овог пута народноослободилачка армија на челу са маршалом Титом срушила војне и политичке планове фашистичке Немачке на Балкану, да су окупатори само у децембру и јануару изгубили око 43 хиљаде војника и официра.⁷⁵⁾

Дајући шири преглед ситуације на Балкану у пролеће 1944. године, *Красни флот*, између осталог пише: »армија Тита може са правом да се рачуна као крупна сила која се бори на стварни антихитлеровске коалиције... две трећине Југославије већ је очишћено од немачких фашистичких завојевача, што је нарочито важно, под контролом народноослободилачке армије налазе се бројни стратешки пенктови на обали Јадранског мора.«⁷⁶⁾

У ово исто време, оцењујући ситуацију у Југославији, лист *Красни флот* пише да су последње недеље обележене жестоким борбама, »да је војска маршала Тита после упорних борби задржала офанзиву на свим важним секторима фронта (Црна Гора, источна Босна, Македонија, Словенија и тако даље), да је југословенска народноослободилачка армија поново демонстрирала своју војну зрелост, да је Тито зналачки искористио слабу тачку Немаца у Југославији усмерујући основне ударце своје војске против немачких комуникација.«⁷⁷⁾ Следећег месеца, *Известија* од 18. маја посебно подвлачи да је југословенска национална ослободилачка армија добила свеопшто признање код савезника »као армија која представља цео народ Југославије.«⁷⁸⁾

Труд од 29. 7. 1944. године, дајући шири преглед трогодишњег успешног рата југословенских народа закључиће да »четрдесетомесечна успешна борба у Југославији представља највећи и необорив доказ тога да је југословенски народ часно издржао озбиљна искушења.«⁷⁹⁾ *Краснаја звезда* пише да последњих четрдесет дана представљају период не само најјуначнијих борби за све време окупације Југославије, но и дане тријумфа храбре народноослободилачке армије. Они говоре о зрелости тактичког и стратешког мајсторства команданата маршала Тита. Поред осталих успеха постигнутих у ово време истиче се да су за осам месеци ове године фашистичке војске у Југославији изгубиле »145 хиљада војника и официра... 109 тенкова и 206 авиона«, па се даље закључује да су »ти успеси југословенских патриота постигнути захваљујући јединству свих националних снага у земљи.«⁸⁰⁾

Дајући признање народноослободилачкој борби југословенских народа, пре свега даје се признање више стотина хиљада бораца

⁷⁵⁾ С. Белинков. *Успех народной освободительной армии Югослави*. *Красная звезда*, 1. III 1944, стр. 4.

⁷⁶⁾ *Обозреватель*. *На международные темы* — Борьба за Балканы. *Красный флот*, 16. IV 1944.

⁷⁷⁾ *Обозреватель*. *На международные темы*. *Красный флот*, 23. IV 1944, стр. 4.

⁷⁸⁾ *Наблюдатель*. *На международные темы*. *Известия* 18. V 1944.

⁷⁹⁾ С. Белинков. *Сорок месяцев героической борьбы Югославского народа*. *Труд*, 29. VII 1944, стр. 4.

⁸⁰⁾ *Красная звезда*, септември 1944.

који су сачињавали југословенску армију везану за цели народ. *Краснаја звезда*, анализирајући корене успеха југословенске народне армије у јулу 1944. године пише: »нарочито високи борбени дух војника који су јасно опредељени, изграђени у тригодишњим борбама, оперативно тактички принципи, јако руководство армије — ето то је њена сила. У борбама непрекидним и жестоким југословенски патриоти, одушевљени и уједињени од свога талентованог вође Јосипа Броза Тита, израдили су такве законе народног рата пред којима су се показали немоћни немачки »Тигрови« »Јункерси«... у жестоких биткама армија Тита израдила је своју тактику и њу сјајно примењује. То је тактика армије-творца израсла из недара народа и љубави према слободи.«⁸¹⁾ Иља Ерембург, поводом ослобођења Београда, под насловом »Белград« у листу *Краснаја звезда* написаће: »Историја народноослободилачке армије Југославије — то је највећи епос нашег столећа.«⁸²⁾

Совјетски часопис *Војна и радничј клас*, коментирајући совјетско-југословенски договор о пријатељству, узајамној помоћи и послератној сарадњи, закључен 11. априла 1945. године, између осталог истиче: »... Историја неће заборавити да је у најтежим тренуцима на совјетско-немачком фронту, нарочито у данима бесмртне стаљинградске епопеје, Југославија била јединствена земља у Европи где се партизанска војска под руководством маршала Тита борила против Немаца везујући десетак дивизија...«⁸³⁾

Поред писања о бројним војним успесима у сада већ познатим широким операцијама за коначно ослобођење земље, у ово време па све до краја рата, совјетска штампа посветиће пуно простора невиђеном ентузијазму и решености југословенских народа на јачању и обнови ослобођених крајева. У том смислу, изражавају се вера, решеност и моћ југословенских народа да ће у томе успети. Први озбиљнији кораци у том смислу представљају се као истинске демократске промене. Као важан предуслов тих успеха подвлачи се стварно братство и јединство и равноправност народа Југославије. У том контексту говори се и о новим тешкоћама кроз које пролазе демократска остварења у Југославији, о жестоком отпору реакције. Изражава се сигурност да ће народи Југославије, на основу крвљу извојеваних победа, успети да изграде заједнички срећан живот.⁸⁴⁾

Поводом завршетка рата, у којем су југословенски народи дали свој заиста велики допринос и извојевали своје право на постојан и слободан развитак, признања југословенским народима и њеном вођи Јосипу Брозу Титу стизала су са свих страна света. Совјетска штампа широко ће их преносити, дајући посебан значај онима која су дали истакнути руководиоци водећих кругова антифашистичке

⁸¹⁾ М. Витич. *Письма из Югославии*. *Красная звезда*, 6, 8. VII 1944, стр. 3.

⁸²⁾ Илья Эренбург, *Белград* *Срасная звезда*, 21. X 1944, с. 2.

⁸³⁾ *Советско-югословенский договор*, *Војна и радничј клас*, № 15, април 1945. с. 1.

⁸⁴⁾ Милован Джилац. *Возрождение Югославии*. *Известиа*, 15. IV 1945.

коалиције и посебно признања која долазе од стране совјетских руководиоца и форума.

Указом Президијума Врховног совјета СССР-а, маршал Тито одликован је великим Орденом победе. Поводом тога, у указу се каже: »За нарочите заслуге у спровођењу борбених операција великих размера, које су потпомогле да се оствари извођење победе уједињених нација над Хитлеровом Немачком, одликовати Орденом победе маршала Југославије Јосипа Броза Тита«. Приликом предаје овог одликовања амбасадор СССР у Југославији Сатчиков је, између осталог, рекао: »Господине маршале, по налогу Президијума Врховног совјета СССР-а, имам част да вам предам највише војно одликовање Совјетског Савеза — Орден победе којим Вас је Президијум Врховног совјета СССР-а наградио за изванредне успехе у извођењу војних операција великих размера које су допринесе победи уједињених нација над Хитлеровом Немачком. Предајући Вам ово високо одликовање ја Вам с радошћу од свег срца честитам на њему«. ⁸⁵⁾

На Првом заседању Генералне скупштине Уједињених нација, министар иностраних послова СССР-а В. Молотов је рекао: »Међу свим словенским и несловенским народима Југославија заузима славно место херојског борца у редовима антихитлеровске коалиције. При томе је познато да је баш Југославија поднела изузетну тежину немачке и италијанске окупације и дала огромне жртве у борби против нашег заједничког непријатеља«. ⁸⁶⁾

Неколико оцена совјетске јавности у којима се борба југословенских народа даје за пример поробљеним народима Европе и света

Пишући о ратним напорима и успешној борби југословенских народа у четворогодишњем народноослободилачком рату, совјетска штампа је за сво време рата врло често и документовано истицала ту борбу као изузетно значајну у свеопштим напорима антифашистичке коалиције за уништење фашизма, као пример поробљених народа Европе и света. Посебно се подвлачи значај те борбе за балканске и друге суседне земље Југославије.

С обзиром на то да смо о овим изузетно значајним оценама у досадашњим радовима посебно писали, ⁸⁷⁾ овде дајемо само кратак извод из њих неколико:

Сваки дан доноси нова и нова факта о отпору народних маса у окупираним земљама; при томе најозбиљнији развој добијају она у Југославији. ⁸⁸⁾

⁸⁵⁾ Михаило Поповски цит. дело, стр. 143—144.

⁸⁶⁾ Исто.

⁸⁷⁾ Видети опширније Растислав Терзиоски, *Некои оценки на советската периодика...* стр. 51—68; др Растислав Терзиоски, *Совјетска литература у периоду другог светског рата в збивањима у Босни и Херцеговини...* Београд 1974, с. 76—96.

⁸⁸⁾ Народи окупираностраних стран усиљувају борбу против гер. фашизма. Комунистически интернационал, бр. 9, М. 1941, с. 69.

Групе партизана ратују у Норвешкој, у шумама Пољске у Грчкој, међутим највећи значај добила је оружана борба у Југославији.⁸⁹⁾

Југославија представља стално жариште европског вулкана. Југословенски патриоти показују народима читаве Европе како је могуће борити се успешно против туђих завојевача.⁹⁰⁾

Напредне снаге окупиране Европе могу да се ослоне на југословенски пример. Он у њиховим рукама може да служи као моћно средство.⁹¹⁾

Храбри синови Југославије поново и поново показују свим народима окупиране Европе пример херојске пожртвоване борбе за ослобођење своје отаџбине.⁹²⁾

Борбена Југославија показала је истински славан пут за ослобођење свим европским земљама које се налазе под немачком окупацијом. Доћи ће дан када ће пример Југославије наставити Французи и Чехословаци, и Холанђани, и Белгијанци, и Грци, и Норвежани и сви народи који трпе фашистичко ropство.⁹³⁾

Центар антифашистичког покрета на Балкану представља Југославија Партизанска борба у Југославији представља добар пример и образац за друге балканске земље.⁹⁴⁾

Јуначка борба партизана Југославије има свој утицај на суседне земље. У последње време све се шире развија покрет у Албанији.⁹⁵⁾

Дејства југословенских партизана имају огроман значај за Аустрију, партизански покрет у Југославији даје напредним антифашистима Аустрије моћно средство за продирање у широке масе аустријског народа у оружаној борби против хитлеровске клике.⁹⁶⁾

Борба Титове армије има озбиљан утицај на развитак догађаја на Балкану.⁹⁷⁾

Југословенски партизани постали су савест великих и младих народа који су се досада колебали и нису се решавали да сваки својим снагама ступи у борбу против заједничког непријатеља — Хитлера . То има огроман значај. Храбри југословенски партизани

⁸⁹⁾ Акад. Е. С. Варга, *Фашистичкиј »Нови порјаток в Европе«, Вестник академии наук СССР, Н^о 11—12, 1941, с. 46.*

⁹⁰⁾ Воунич, *Боевой пример Югославији, Комунистическиј интернационал, М. 1942, бр. 3—4, с. 26.*

⁹¹⁾ Исто, с. 34.

⁹²⁾ *Ширитса фронт партизанских двйствих в Европа, Комунистическиј интернационал, Н^о 7, 1942, с. 60.*

⁹³⁾ Д. Влахов, *Югославија перестает бит тилом фашиской Германии, агитатор и пропагандист Красной армии, Журнал главногo политическогo управления РККА, июл 1942, с. 42.*

⁹⁴⁾ В. Кружеков, *Еост антифашистического движение в европейском тилу Гитлеровской Германии. Пропагандист, журнал ЦК МК и МГК ВКП (б), июнь бр. 7—8, 1942, с. 81.*

⁹⁵⁾ *Народи Европы упорно борются за свободу и независимость. Комунистическиј интернационал бр. 3—4, М. 1942, с. 94—95.*

⁹⁶⁾ *Ширитса фронт партизанских действий в Европа, Комунистическиј интернационал бр. 7, М. 1942, с. 60.*

⁹⁷⁾ *Обозрабатель. На международные темы—Борьба в Югославији. Красный флот, 23. IV 1944, с. 4.*

су показали шта може и шта је потребно да уради народ свестан својих обавеза пред садашњошћу и будућношћу, свестан националне части и достојанства свога народа. Партизански покрет у Југославији представља један од најважнијих фактора савременог рата. Историја ће обележити њихову борбу на истој страници где ће обележити борбу победничке Црвене армије.⁹⁸⁾

Југословенски народ је први међу народима окупираних земаља подигао барјак националног рата, у ватри жестоких борби створио је масовну антифашистичку армију. Његова херојска борба је славан пример за све друге земље на европском континенту.⁹⁹⁾ Захваљујући на честитки, коју му је маршал Тито упутио поводом двадесетогодишњице Црвене армије, Ј. В. Стаљин каже: »Херојска борба братских југословенских народа и њихове славне народно-ослободилачке војске против немачких освајача изазива дубоке симпатије народа Совјетског Савеза и служи као пример који надахњује све поробљене народе света«.¹⁰⁰⁾

Георги Димитров, једном приликом, у Свеславенском комитету у Москви, обраћајући се Јосипу Брозџу Титу крајем рата, истаћи ће: »Захваљујем помоћи коју нам је у најтежем периоду рата указала Југославија својим примером и садејством«.¹⁰¹⁾

У истој прилици, бугарски представник у Свеславенском комитету, Стела Благојова, обраћајући се маршалу Титу у име Свеславенског комитета истиче: »Народи Југославије у својој јуначкој борби руку под руку са Совјетским Савезом, заслужују не само поштовање већ и топлу љубав свих словенских народа«.¹⁰²⁾

⁹⁸⁾ З. Неедиџ *Развитие партизанской борьбы в Югославии*, Исторический журнал, кн. 6/106, 1942, с. 63—64.

⁹⁹⁾ Д. Давидов. *Антигитлеровское движение в оккупированных странах — на подвиге*, Большевик бр. 7—8, апрелџ, 1943, с. 59.

¹⁰⁰⁾ Михаило Поповски, цит дело, стр. 10.

¹⁰¹⁾ Видети опширније, *Славяне апрелџ 1945*, с. 35

¹⁰²⁾ Исто, стр. 31.

SUMMARY
*THE SOVIET PUBLIC'S RECOGNITIONS OF THE YUGOSLAV PEOPLES
AND NATIONALITIES'S STRUGGLE DURING WORLD WAR TWO*

The lack and the closed character of the archive material from the World War II period in the Soviet archives attracted to a great extent many researchers who study Yugoslav—Soviet relations to have a closer look at the Soviet newspapers and periodicals and some other similar sources. They are, fortunately, quite prolific, and many things were preserved and available for use. It is clearly seen from these sources that the Soviet public during World War II, and especially after the German attack on Soviet Union on June 22, 1941, maintained a close interest and followed continually the situation at the Balkans. It gave a special and important place to the antifascist struggle of the peoples and nationalities of Yugoslavia and raised them in a high esteem.

With this article we set ourselves a task of presenting a broader survey of these positive evaluations, and, in that respect, we join some of the already published works in Yugoslavia and USSR with the similar topics.

In all these sources the struggle of the Yugoslav peoples and nationalities was treated (as compared to the other antifascist movements that then existed in Europe) as something of the special importance, as the »struggle which amazed the world, as the example which was to be followed by all the other enslaved peoples of Europe and the world.«

We were under impression that the Soviet press by writing about the National Liberation Struggle (NOB) of the Yugoslav peoples wanted to keep informed about it every single Soviet citizen, every Red Army soldier at the front, every antifascist to be proud of it and to draw inspiration from it for the new ardour in the great war efforts.

It has been often underlined that the Yugoslav war theatre had kept many fascist divisions during the whole period of the war, which proved to be of the extreme importance in the overall antiHitler coalition is efforts for the final victory over the fascism. The struggle of the Yugoslav peoples has justly earned its real name — the Third, Yugoslav or the Southern front beside the two existing ones — Eastern and Western Front.